

Komentar in karta: 3/18

SLA V291.01 'gožva'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'vez, ki veže oba dela cepca', knj. *góž* (*ô*), je v slovenskih narečjih najpogostejši leksem *gož* z izpeljankami *goža*, *gožka*, *gožva*, *gožev* in *goževka*, redkeje se uporablja leksem *vož* z izpeljankama *voža* in *vožba*. Poimenovanja s korenem *-sred-* (npr. *srednjica*, *osrednjica* in *osrednja*) so najpogostejša v primorski narečni skupini, zlasti v notranjskem, kraškem in istrskem narečju, zloženska *sredovozen* se uporablja v prekmurskem narečju, leksem *guza* pa tvori areal v dolenskem narečju. Druga poimenovanja so redka in ne tvorijo arealov.

Leksem *gožva* v T187 je 'usnjeni obroček pri plugu'. Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta odgovora *gož* v T085 s pojasnilom, da je to »usnjeni obroček pri jarmu – veže oje z jarmom«, in *gožev* v T394 in T396 s podobnim pojasnilom, da se nanaša na jarem.

Za točke T006, T063, T067, T078, T087, T101, T109, T116, T121, T144, T161, T187, T238, T268, T284, T302, T310 in T410–T413 v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, ker tam cepov ne poznajo (več), ker ne pridelujejo žita in ga ne mlatijo ročno.

2. Morfološka analiza

g//ož < **gqž-b* < **vqž-b* ≤ **qž-b* 'vez' (Furlan 2023, 20–21) (*//* ≥ *l* v T261–T263)

ledrna gož < *(*ledr*)-*bn-a-j-a* *gqž-b* ← *(*ledr*)-*č* 'usnje' (← nem. *Leder* 'usnje') + **gqž-b*

g//o//ž < **gqž-a* (1. *//* ≥ *l* T254–T258, T260, T264, T266; 1. *//* ≥ *x* v T171; 2. *//* ≥ *n* v T198; *Ž* ≥ *š* v T008, T185, T307, T360; po metatezi *g-ž* ≥ *ž-g* v T206, T212)

g//ožka < **gqž-bk-a* (*//* ≥ *l* v T202, T267, T270–T271, T274)

gožva < **gqž-bv-a*

gožvica < **gqž-bv-ic-a*

gožev < **gqž-bv-b*

goževka < **gqž-ev-čk-a* (*Ž* ≥ *z* v T402)

vož < **vqž-b* ≤ **qž-b* 'vez'

voža < **vqž-a*

VožVa < **vqž-bv-a* (1. *V* ≥ *θ* v T287, 2. *V* ≥ *b* v T287–T288)

voza < **vqz-a* ← **vqz-b* 'vez'

sredovoz < **serd-o-vqz-b* ← **serd-a* 'sredina' + **vqz-b* 'vez'

sredovozek < **serd-o-vqz-čk-č*

- sredovozn-** < **serd-o-vqz-ɓn-ɓ* / **serd-o-vqz-ɓn-i* (im. mn.)
- sredovožek** < **serd-o-vqž-ɓk-ɓ* ← **serd-a* 'sredina' + **vqž-ɓ* 'vez'
- sredovožen** < **serd-o-vqž-ɓn-ɓ*
- sredovež** < **serd-o-vqž-ɓ* < **serd-o-vqž-j-ɓ* ← **serd-a* 'sredina' + **vqž-a-ti* 'vezati'
- sredoveža** < **serd-o-vqž-a* < **serd-o-vqž-j-a*
- srednja** < **serd-ɓñ-a-j-a* ← **serd-ɓñ-ɓ* (< **serd-ɓn-j-ɓ*) ← **serd-ě* '(na) sredi') ← **serd-a* 'sredina'
- srednjica** < **serd-ɓñ-ic-a*
- osrednja** < **o(b)-serd-ɓñ-a* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + **serd-a*
- osrednjica** < **o(b)-serd-ɓñ-ic-a*
- osredek** < **o(b)-serd-ɓk-ɓ*
- osrednik** < **o(b)-serd-ɓn-ik-ɓ* ← **o(b)-serd-ɓn-ɓ*
- obroček** < **ob-rqč-ɓk-ɓ* ← **ob-rqč-ɓ* *'kar je okoli roke, kar oklepa roko' ← **ob-* 'ob, okoli' + **rqk-a* 'roka'
- ta usnjast(i) obroček** < **t- usn-ɓj-ast-ɓ(-j-ɓ) ob-rqč-ɓk-ɓ* ← **ta/*tɓ/*těl/*tę* 'ta' + **usn-ɓj-ast-ɓ* (← **usn-ɓj-e* 'usnje') + **ob-rqč-ɓk-ɓ*
- pas** < **pas-ɓ* < **po-jas-ɓ* 'pas, trak, s katerim se kaj priveže' ← **po-jas-a-ti* 'privezati, opasati'
- remen** < **re-my*, tož. ed. **re-men-ɓ* *'tisto, s čimer kaj pričvrstimo, privežemo, opašemo'
- srednji remen** < **serd-ɓñ-ɓ-j-ɓ re-men-ɓ* ← **serd-ɓñ-ɓ* + **re-men-ɓ*
- cepni remen** < **cěp-ɓn-ɓ-j-ɓ re-men-ɓ* ← **cěp-ɓn-ɓ* (← **cěp-ɓ* 'cepec (orodje)' ← **cěp-i-ti* 'cepiti, sekati') + **re-men-ɓ*
- remenje** < **re-men-ɓj-e*
- jermen** < **jer-men-ɓ* ≤ **rje-men-ɓ*, po kontaminaciji nar. sln. *remen* (< **re-my*, tož. ed. **re-men-ɓ*) in stvnem. *riemen*
- jermenica** < **jer-men-ic-a*
- jarem** < **arɓm-ɓ* 'jarem'
- uSnje** < **usn-ɓj-e* (*Snj* > *Šnj* v T097)
- koža** < **kož-a* (< **koz-j-a*) 'kozja koža' ← **koz-a* 'koza'
- kobilica** < **kob-y-l-ic-a* ← **kob-y-l-a* ← **kob-y* 'kobilica'
- kolce** < **kol-ɓc-e* ← **kol-o* 'kolo'
- cepna os** < **cěp-ɓn-a-j-a os-ɓ* ← **cěp-ɓn-ɓ* (← **cěp-ɓ*) + **os-ɓ* 'os'
- gornjec** < **gor-ɓñ-ɓc-ɓ* ← **gor-ɓñ-ɓ* (< **gor-ɓn-j-ɓ*) ← **gor-ě* 'gori, zgoraj'
- grlica** < **gɓr-dl-ic-a* ← **gɓr-dl-o* 'grlo, požiralnik'
- krpeli** (im. mn.) < **kɓrp-ěl-i* ← **kɓrp-a* 'odrezan kos tkanine'
- jazbec** < **ězv-ɓc-ɓ* *'žival, ki živi v jami, podzemnem brlogu' ← **ězv-a* 'jama, podzemni brlog' / **ěz-v-ɓc-ɓ* *'žival jazbec s svetlimi lisami na glavi in po vratu' ← **ěz-v-ɓ*, barvni pridevnik
- leder** < *(*ledr*)-ɓ ← nem. *Leder* 'usnje'
- ledrno** < *(*ledr*)-ɓn-o / *(*ledrn*)-o ← nem. *ledern* 'usnjat'

rinka < *(*rink*)-a ← bav. nem. *Rinken* 'zaponka', srvnem. *rinc*, nem. *Ring* 'krog, obroč, prstan'

rinček < *(*rinč*)-*čk*-*č*

figa < *(*fig*)-a ← srvnem. *vīge* 'figa'

rajTelj < *(*rajtl*)-*b* ← avstr. nem. *Reitel* 'čep, klin, zatič', srvnem. *reitel* 'krepelo' (Tl ≥ kl v T118)

lac < *(*lac*)-*b* ← trž. it. *lazo* 'zanka'

beka < *(*bek*)-a, nejasno, morda povezano z rom. **vinka* k lat. *vincus* 'gibek, upogljiv'

žmolja < **žbm-ol*-a ← **žbm-ol-i-ti* ← **žę-ti* **žbm-ę* 'stiskati z rokami' (ESSJ IV: 473 *žmulja*, ESSJ IV: 472 *žmula* II 'moker svaljek')

guza, nejasno, morda v zvezi z **vęz-a* ← **vęz-b* 'vez'

pagile, nejasno

globač, nejasno

vilavka, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *globač* v T090, *beka* v T112, *rajtelj* v T118, *jarem* v T123, *kolce* v T126, *gornjec* v T133, *lac* v T137, *pagile* v T158, *žmolja* v T198, *grlica* v T201, *jazbec* v T377, *koža* v T409, *vilavka* 'jermen' v T416 in besedna zveza *cepna os* v T385.

Kot enkratnica z *gožv-* je kartiran leksem *gožvica* v T382.

Kot enkratnica z *voz-* je kartiran leksem *voza* v T172.

Kot enkratnici s *sredovoz-* sta kartirana leksema *sredovoz* v T389 in *sredovozek* v T404.

Kot enkratnica s *sredovež-* je kartiran leksem *sredovež* v T290.

Kot enkratnici s *-sred-* sta kartirana leksema *osredek* v T149 in *osrednik* v T234.

Kot enkratnica z *obroček* je kartiran leksem *obroček* v T129

Kot enkratnica z *jermen-* je kartiran leksem *jermenica* v T138.

Kot enkratnica z *leder-* je kartiran leksem *ledrno* v T387.

Kot enkratnica z *rink-* je kartiran leksem *rinček* v T202.

Kot enkratna besedna zveza z *gož* je kartiran leksem *ledrna gož* v T368.

Kot enkratna besedna zveza z *obroček* je kartiran leksem *ta usnjasti obroček* v T159.

Kot enkratna besedna zveza z *remen* je kartiran leksem *srednji remen* v T404.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so s simbolom za komentar kartirani leksemi *usnje* in *rinka* v T097, *jermen* v T129, *leder* v T202, *gož*, *osrednja* in *kobilica* v T234, *gožev* v T392, *krpeli* v T377 in *sredovozen*, *sredovozek*, *sredovozni* v T404 ter nerelevantni odgovor *gožva* v T187.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *sklep iz ledra* v T035.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *gož* v T085 ter *gožev* v T394 in T396.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T063, T067, T078, T087, T101, T109, T116, T121, T144, T161, T187, T238, T268, T284, T302, T310 in T410–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2023

5. Primerjaj

SLA: V290.01 *cepec* (3/16); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 422; ALI: 3584; ASLEF: 3236; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Gožva je obroček, izdelan iz ozkega in (lahko) večkrat navitega usnjenega traku, ki povezuje držalo in mlatilni del cepca. Preko usnjenih podaljškov je gožva privezana na žlebljeni vrhnji del držala cepca in podobno na žlebljeni utor na začetnem delu cepca, s katerim mlatič enakomerno udarja po razloženih snopih žita ali ajde.

Znanje o izdelavi cepcev se je prenašalo iz roda v rod. Izbrati je bilo treba odporen bukov les (ali les kake druge vrste) in primerno usnje za gožvo. Ob osnovni so obstajale tudi krajevne različice gožev: ponekod (npr. v Kalu - Koritnici pri Bovcu, kjer so mlatili tudi bob) je bila usnjena gožva z držalom in cepcem povezana z usnjeno ali jutasto vrvico. V Markovščini v Brkinih so še v 50. letih 20. stoletja uporabljali cepce z vitkim držalom in za polovico krajšim, a bolj krepkim cepcem, ki so ju z gožvo v obliki tuljave povezovali ozki usnjeni trakovi. V Šentpavlu pri Šentvidu pri Stični pa so imeli gožve iz večkrat navitih usnjenih obročkov, z držalom in cepcem pa so jih povezovali ozki usnjeni trakovi.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

